

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПІДПРИЄМСТВО-РЕГІОН

Видання 6-те, перероблене та доповнене

*За редакцією доктора економічних наук,
професора, академіка АЕН України Ю. Г. Козака*

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2016

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПІДПРИЄМСТВО-РЕГІОН

Видання 6-те, перероблене та доповнене

*За редакцією доктора економічних наук,
професора, академіка АЕН України Ю. Г. Козака*

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2016

УДК 339.5(075.8)
ББК 65.428я73
З-78

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 272 від 27.02.2007 р.)*

Рецензенти:

Амоша О. І. — академік НАН України, доктор економічних наук, професор, директор Інституту економіки промисловості НАН України;

Єрохін С. А. — доктор економічних наук, професор, ректор ВНЗ «Національна академія управління».

Автори:

Козак Ю.Г., Sporek Т., Gribinsea А., Shengelia Т., Kozak А., Єрмакова О.А., Логвінова Н. С., Короленко Н. В., Зборовська А. С.

Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон. [текст] Навч. З-78 посібник. — 6-те вид., перероб. та доп. / За ред. Ю. Г. Козака. — К. : Центр учбової літератури, 2016. — 290 с.

ISBN 978-611-01-0770-9

У шостому, переробленому та доповненому виданні навчального посібника розглядаються основні питання функціонування та розвитку сучасної системи зовнішньоекономічної діяльності. Висвітлюється місце та роль регіону в системі зовнішньоекономічної діяльності, економіко-правове та функціональне забезпечення ЗЕД підприємства.

Навчальний посібник призначається для викладачів, студентів економічних ВНЗів та факультетів, а також для фахівців-практиків у галузі ЗЕД.

УДК 339.5(075.8)
ББК 65.428я73

ISBN 978-611-01-0770-9

© Козак Ю. Г. та ін., 2016.
© Центр учбової літератури, 2016.

УДК 339.5(075.8)
ББК 65.428я73
З-78

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 272 від 27.02.2007 р.)*

Рецензенти:

Амоша О. І. — академік НАН України, доктор економічних наук, професор, директор Інституту економіки промисловості НАН України;

Єрохін С. А. — доктор економічних наук, професор, ректор ВНЗ «Національна академія управління».

Автори:

Козак Ю.Г., Sporek Т., Gribinsea А., Shengelia Т., Kozak А., Єрмакова О.А., Логвінова Н. С., Короленко Н. В., Зборовська А. С.

Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон. [текст] Навч. З-78 посібник. — 6-те вид., перероб. та доп. / За ред. Ю. Г. Козака. — К. : Центр учбової літератури, 2016. — 290 с.

ISBN 978-611-01-0770-9

У шостому, переробленому та доповненому виданні навчального посібника розглядаються основні питання функціонування та розвитку сучасної системи зовнішньоекономічної діяльності. Висвітлюється місце та роль регіону в системі зовнішньоекономічної діяльності, економіко-правове та функціональне забезпечення ЗЕД підприємства.

Навчальний посібник призначається для викладачів, студентів економічних ВНЗів та факультетів, а також для фахівців-практиків у галузі ЗЕД.

УДК 339.5(075.8)
ББК 65.428я73

ISBN 978-611-01-0770-9

© Козак Ю. Г. та ін., 2016.
© Центр учбової літератури, 2016.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I. СУЧАСНА СИСТЕМА ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРИНЦИПИ РЕГУЛЮВАННЯ.....	9
Розділ 1. Зовнішньоекономічна діяльність як система.....	9
1.1. Сутність зовнішньоекономічної діяльності.....	9
1.2. Рівні сучасної системи зовнішньоекономічної діяльності.....	15
Розділ 2. Загальна характеристика зовнішньоекономічної діяльності на рівні країни.....	17
2.1. Особливості та етапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності держави.....	17
2.2. Структура державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	18
2.3. Основні інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	20
Розділ 3. Місце і роль регіону в системі зовнішньоекономічної діяльності.....	37
3.1. Регіон як самостійний учасник зовнішньоекономічної діяльності.....	37
3.2. Повноваження регіональних та місцевих органів влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності.....	45
3.3. Інструменти зовнішньоекономічного регулювання на регіональному рівні.....	46
3.4. Міжмуніципальне співробітництво як інструмент вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	54
Розділ 4. Підприємство в системі зовнішньоекономічної діяльності.....	61
4.1. Роль підприємства у розвитку зовнішньоекономічній діяльності країни.....	61
4.2. Організаційно - функціональна структура зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	64
4.3. Недержавні організації, що сприяють зовнішньоекономічній діяльності підприємств.....	68
Розділ 5. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності...	71
5.1. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності від дискримінаційних та недружніх дій іноземних держав, економічних угруповань.....	71
5.2. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності проти недобросовісної конкуренції.....	72
5.3. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності проти зростаючого імпорту.....	77

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I. СУЧАСНА СИСТЕМА ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРИНЦИПИ РЕГУЛЮВАННЯ.....	9
Розділ 1. Зовнішньоекономічна діяльність як система.....	9
1.1. Сутність зовнішньоекономічної діяльності.....	9
1.2. Рівні сучасної системи зовнішньоекономічної діяльності.....	15
Розділ 2. Загальна характеристика зовнішньоекономічної діяльності на рівні країни.....	17
2.1. Особливості та етапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності держави.....	17
2.2. Структура державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	18
2.3. Основні інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	20
Розділ 3. Місце і роль регіону в системі зовнішньоекономічної діяльності.....	37
3.1. Регіон як самостійний учасник зовнішньоекономічної діяльності.....	37
3.2. Повноваження регіональних та місцевих органів влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності.....	45
3.3. Інструменти зовнішньоекономічного регулювання на регіональному рівні.....	46
3.4. Міжмуніципальне співробітництво як інструмент вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	54
Розділ 4. Підприємство в системі зовнішньоекономічної діяльності.....	61
4.1. Роль підприємства у розвитку зовнішньоекономічній діяльності країни.....	61
4.2. Організаційно - функціональна структура зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	64
4.3. Недержавні організації, що сприяють зовнішньоекономічній діяльності підприємств.....	68
Розділ 5. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності...	71
5.1. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності від дискримінаційних та недружніх дій іноземних держав, економічних угруповань.....	71
5.2. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності проти недобросовісної конкуренції.....	72
5.3. Захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності проти зростаючого імпорту.....	77

ЧАСТИНА II. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНУ.....	79
Розділ 6. Концептуальні засади зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	79
6.1. Нормативно-правова база зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	79
6.2. Особливості зовнішньоторговельної політики на регіональному рівні.....	87
6.3. Конкурентоспроможність регіону в умовах сучасних глобалізаційних процесів.....	91
Розділ 7. Функціональне забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю регіону.....	103
7.1. Кластери як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	103
7.2. Транскордонне та міжнародне міжрегіональне співробітництво регіонів.....	114
7.3. Бізнес-інфраструктурне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	125
7.4. Інноваційна інфраструктура зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	135
7.5. Фінансово - економічне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	144
7.6. Маркетинг територій як інструмент формування іміджу регіону.....	148
Розділ 8. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності регіонів.....	158
8.1. Концептуальні положення методичного забезпечення аналізу регіону.....	158
8.2. Аналіз впливу зовнішньоекономічної діяльності на соціально-економічний розвиток регіону.....	161
8.3. Зовнішньоекономічна діяльність в регіоні як об'єкт моделювання.....	172
ЧАСТИНА III. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ.....	177
Розділ 9. Економіко-правові аспекти зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	177
9.1. Нормативно - правове регулювання операцій у зовнішньоекономічній діяльності підприємств.....	177
9.2. Основні моделі зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	179
9.3. Зовнішньоекономічний договір (контракт).....	188
Розділ 10. Функціональне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства.....	194
10.1. Митне оформлення експортних та імпорتنих операцій.....	194
10.2. Транспортне забезпечення зовнішньоекономічних угод.....	205
10.3. Валютно-фінансові та платіжні умови зовнішньоекономічних.....	227

ЧАСТИНА II. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНУ.....	79
Розділ 6. Концептуальні засади зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	79
6.1. Нормативно-правова база зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	79
6.2. Особливості зовнішньоторговельної політики на регіональному рівні.....	87
6.3. Конкурентоспроможність регіону в умовах сучасних глобалізаційних процесів.....	91
Розділ 7. Функціональне забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю регіону.....	103
7.1. Кластери як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	103
7.2. Транскордонне та міжнародне міжрегіональне співробітництво регіонів.....	114
7.3. Бізнес-інфраструктурне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	125
7.4. Інноваційна інфраструктура зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	135
7.5. Фінансово - економічне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності регіону.....	144
7.6. Маркетинг територій як інструмент формування іміджу регіону.....	148
Розділ 8. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності регіонів.....	158
8.1. Концептуальні положення методичного забезпечення аналізу регіону.....	158
8.2. Аналіз впливу зовнішньоекономічної діяльності на соціально-економічний розвиток регіону.....	161
8.3. Зовнішньоекономічна діяльність в регіоні як об'єкт моделювання.....	172
ЧАСТИНА III. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ.....	177
Розділ 9. Економіко-правові аспекти зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	177
9.1. Нормативно - правове регулювання операцій у зовнішньоекономічній діяльності підприємств.....	177
9.2. Основні моделі зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	179
9.3. Зовнішньоекономічний договір (контракт).....	188
Розділ 10. Функціональне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства.....	194
10.1. Митне оформлення експортних та імпорتنих операцій.....	194
10.2. Транспортне забезпечення зовнішньоекономічних угод.....	205
10.3. Валютно-фінансові та платіжні умови зовнішньоекономічних.....	227

контрактів.....	240
10.4. Страхування у зовнішньоекономічній діяльності.....	240
Розділ 11. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємства...	252
11.1. Загальні основи аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	252
11.2. Аналіз експортної та імпоротної діяльності підприємств.....	256
11.3. Функціонально-вартісний аналіз у розвитку конкурентоспроможного експорту підприємств.....	269
11.4. Оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	277
БІБЛІОГРАФІЯ.....	285

контрактів.....	240
10.4. Страхування у зовнішньоекономічній діяльності.....	240
Розділ 11. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємства...	252
11.1. Загальні основи аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	252
11.2. Аналіз експортної та імпоротної діяльності підприємств.....	256
11.3. Функціонально-вартісний аналіз у розвитку конкурентоспроможного експорту підприємств.....	269
11.4. Оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	277
БІБЛІОГРАФІЯ.....	285

ПЕРЕДМОВА

Інтегрування економіки України у світове господарство, її участь у різних видах міжнародного співробітництва значно підвищує роль та значення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД)

Зовнішньоекономічна діяльність може бути ефективною лише у тому випадку, якщо спеціалісти у галузі ЗЕД оволодіють як теорією, так і практикою здійснення зовнішньоекономічних операцій. Виходячи з цього, метою навчального посібника є систематизація та узагальнення закономірностей, умов, принципів, процесів здійснення ЗЕД, забезпеченні більш глибокого розуміння стратегічних та процедурних аспектів ЗЕД.

Отримання фахівцями теоретико-методологічних знань щодо прийняття оптимальних управлінських рішень і прогнозів у зовнішньоекономічній сфері, в озброєння їх вміння аналізувати об'єктивні закономірності формування зовнішньоекономічних зв'язків з урахуванням певних інтересів суб'єктів господарювання, різних форм міжнародного співробітництва, напрямів реалізації зовнішньоекономічної стратегії і тактики в межах зовнішньоекономічної політики України – істотно сприяє ефективному розвитку зовнішньоекономічної діяльності як об'єктивної підстави інтегрування України у світове господарство

Навчальний посібник, що пропонується, зорієнтований на формування у читача цілісного уявлення про сучасну систему зовнішньоекономічної діяльності.

Частина I присвячена аналізу теоретичних питань, загальній характеристиці ЗЕД як системи, висвітленню місця регіону в системі зовнішньоекономічної діяльності і ролі підприємства в цій системі.

У частині II досліджуються концептуальні засади зовнішньоекономічної діяльності регіону, функціональне забезпечення ЗЕД, надається аналіз зовнішньоекономічної діяльності регіонів.

Частина III присвячена економіко-правовим аспектам зовнішньоекономічної діяльності підприємств, функціональному забезпеченню ЗЕД, аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

При формуванні змісту посібника були використані нормативно-правові акти, які регулюють ЗЕД в Україні, та праці провідних зарубіжних та вітчизняних вчених у галузі ЗЕД, що містяться в списку рекомендованої літератури. Сподіваємось, що даний навчальний посібник дозволить студентам максимально засвоїти й використати світовий та вітчизняний досвід дослідження ЗЕД регіонів та підприємств. Він буде корисним не тільки в студентській аудиторії, а й у подальшому житті

Автори і редактори висловлюють щирю вдячність академіку НАН України, д.е.н., професору Амоші О.І., д.е.н., професору, ректору ВНЗ «Національна академія управління» Єрохіну С.А. за співпрацю, корисні й неупереджені зауваження і допомогу, надані під час роботи над цією книгою.

ПЕРЕДМОВА

Інтегрування економіки України у світове господарство, її участь у різних видах міжнародного співробітництва значно підвищує роль та значення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД)

Зовнішньоекономічна діяльність може бути ефективною лише у тому випадку, якщо спеціалісти у галузі ЗЕД оволодіють як теорією, так і практикою здійснення зовнішньоекономічних операцій. Виходячи з цього, метою навчального посібника є систематизація та узагальнення закономірностей, умов, принципів, процесів здійснення ЗЕД, забезпеченні більш глибокого розуміння стратегічних та процедурних аспектів ЗЕД.

Отримання фахівцями теоретико-методологічних знань щодо прийняття оптимальних управлінських рішень і прогнозів у зовнішньоекономічній сфері, в озброєння їх вміння аналізувати об'єктивні закономірності формування зовнішньоекономічних зв'язків з урахуванням певних інтересів суб'єктів господарювання, різних форм міжнародного співробітництва, напрямів реалізації зовнішньоекономічної стратегії і тактики в межах зовнішньоекономічної політики України – істотно сприяє ефективному розвитку зовнішньоекономічної діяльності як об'єктивної підстави інтегрування України у світове господарство

Навчальний посібник, що пропонується, зорієнтований на формування у читача цілісного уявлення про сучасну систему зовнішньоекономічної діяльності.

Частина I присвячена аналізу теоретичних питань, загальній характеристиці ЗЕД як системи, висвітленню місця регіону в системі зовнішньоекономічної діяльності і ролі підприємства в цій системі.

У частині II досліджуються концептуальні засади зовнішньоекономічної діяльності регіону, функціональне забезпечення ЗЕД, надається аналіз зовнішньоекономічної діяльності регіонів.

Частина III присвячена економіко-правовим аспектам зовнішньоекономічної діяльності підприємств, функціональному забезпеченню ЗЕД, аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

При формуванні змісту посібника були використані нормативно-правові акти, які регулюють ЗЕД в Україні, та праці провідних зарубіжних та вітчизняних вчених у галузі ЗЕД, що містяться в списку рекомендованої літератури. Сподіваємось, що даний навчальний посібник дозволить студентам максимально засвоїти й використати світовий та вітчизняний досвід дослідження ЗЕД регіонів та підприємств. Він буде корисним не тільки в студентській аудиторії, а й у подальшому житті

Автори і редактори висловлюють щирю вдячність академіку НАН України, д.е.н., професору Амоші О.І., д.е.н., професору, ректору ВНЗ «Національна академія управління» Єрохіну С.А. за співпрацю, корисні й неупереджені зауваження і допомогу, надані під час роботи над цією книгою.